

הקדים מעות על היין (בבא מציעא עג)

גליון 417

בדרף עג: אמר ליה רבא מברניש לרב אשי חזי מר רבנן דקא אכלי רביתא, דיהבי זוזי אחמרא בתשרי ומבחרי לה בטבת. אמר ליה אינהו נמי אחמרא קא יהבי, אחלא לא קא יהבי. מעיקרא דחמרא חמרא, דחלא חלא, ההיא שעתא הוא דקמבחרי.

ופירש"י (בד"ה ומבחרי ליה בטבת) נוטלין יין טוב, ואי הוו שקלי ליה מתשרי דלמא הוי מחמיץ, ואשתכח דמשום דאקדימו מעות בתשרי ועדיין לא יצא השער קיבל עליו המוכר אחריות. ולא דמי לההוא דלעיל (עב:) דיש לו חטין, לפי שהיין רגיל להחמיץ, ושמא כולו החמיץ.

מבואר ברש"י דשילמו מראש, והאחריות על המוכר, ולא יצא השער, ובסוף מקבלים יין טוב בלי חשש חומץ, וא"כ יש כאן רבית. ואע"פ דלעיל מבואר דאם יש למוכר חטין בעת הפסיקה מותר לשלם מראש ולקבל אח"כ ואפי' שהתייקר, שאני הכא שיתכן שכל היין יחמיץ. ולכאורה כוונתו דא"כ אין זה נחשב יש לו כי יתכן שגם היין שיש לו אינו יין כי עלול להחמיץ.

והשיב רב אשי שאין בזה רבית כי שילמו עבור יין רק שלא יודעים מה יהיה יין ומה חומץ, ולכן מחכים עד שיתברר מה היין, וזהו מה שקנה מראש.

וצ"ב בתירוצו דסוף סוף שילמו מראש בזול והבטיחו לעצמם יין, וכל האחריות על המוכר, וא"כ מדוע אין זה רבית. אלא הפשט הוא שכאילו כבר בחרו בתשרי את היין שקנו רק חיכו עד שיתברר מהו היין ומהו החומץ, ואת החומץ לא קנו. ונמצא שלא קנו בזול בגלל המתנת המעות אלא המקח נעשה באופן מידי בזמן הזול שאז היה מחיר היין כך רק שצריכים לחכות כדי לוודא מה באמת קנו.

והיינו דאין כאן פסיקה לשלם עכשיו עבור קניית יין אח"כ דזה מותר (בלא יצא השער) רק כשיש לו ויין הרי אינו נחשב יש לו אלא ההיתר הוא כי שילם לקנות עכשיו, רק שצריך זמן לוודא מה קנה ומה לא, וממילא אין כאן שום רבית דאין כאן תשלום בזול מראש כדי לקבל סחורה יקרה אח"כ.

וכן מפורש במאירי שכתב (שאיין כאן רבית) וז"ל שהרי כשלקחו יין לקחו ולא חומץ וכל שהוא חומץ עכשיו אף הוא היה חומץ בשעת הגתות אלא שלא נתברר ולא איגלי בהתיה. ונמצא שכל שנמצא עכשיו חמוץ לא היה בכלל המקח, וזה שבירר לו עכשיו הוא שקנאו באותה שעה וכאילו ייחדו באותה שעה, עכ"ל. והנה על מה שכתב רש"י שביין לא שייך ההיתר של יש לו, הקשה בתוס' רבינו פרץ דבמתניתין קתני (עב:) דביש לו פוסקין על הפירות, ופירות סתמא משמע אפי' יין. ועוד דבהדיא תנן (שם) פוסקין על העביט של ענבים, דהיינו לקנות יין.

ולכן למד בתו' רבינו פרץ דהא דפוסקין על הפירות איירי שאם המוכר רוצה, יכול לתת ללוקח מיד אבל הכא אין המוכר יכול לסלק עצמו כשירצה, שלא יקבלו היין עד טבת, ולכן מעות המקח הוו כהלואה, ומקבל אחריות בשביל הקדמת המעות. והיינו דבפסיקה רגילה נחשב כאילו קנה עכשיו אבל כאן שאינו יכול לתת מיד הרי זה כהלואה דהא האחריות על המוכר. ולכן הוי ס"ד דהוי רבית.

ולפי"ז תירוץ הגמ' הוא דבעצם היה מוכן הלוקח לקבל היין מיד אלא שחושש שהיין כבר מחומץ עתה, ואחמרא יהיב דמי ולא אחלא. ולכן נחשב הדבר כאילו קנה מיד למרות שבפועל מקבל היין אח"כ.

והנה בדרף סד. אמר אביי שרי ליה לאיניש למימר ליה לחבריה הילך ארבעה זוזי אחביתא דחמרא, אי תקפה ברשותך, אי יקרא אי זולא ברשותי. ואין זה נחשב קרוב לשכר ורחוק להפסד כי מקבל על עצמו זולא, ויתכן שיפסיד, וממילא אין על המוכר כל האחריות ולא נחשב רבית. ופירש"י אם תקפה, אם מחמצת.

ולכאורה יש סתירה בין שתי הסוגיות דשם מבואר שאין רבית כי קיבל על עצמו זולא, ובסוגיין מבואר שמה שמקבל המוכר על עצמו אחריות חימוץ אין בו חשש רבית, ואין צורך שיקבל הלוקח על עצמו זולא.

ובחי' הריטב"א (בדף עג:) כתב בדף עג שהתנה עד טבת לא חשו ליוקרא וזולא משום דמתשרי עד טבת לא שכיח יוקרא (ולכן כל החשש הוא מחמת שמקבל יין בלי חשש חימוץ ועל זה אמרו שאין באחריות החימוץ בעיה) אבל בדף סד שעבר יותר זמן, ויש חשש שיתייקר, שם בעינן שיקבל הלוקח זולא. אבל בתוס' (בדף סד. בד"ה אי תקפה) דחו תירוץ זה וז"ל ואין לחלק בין מוכר בתשרי ולוקח בטבת לשאר השנה, עכ"ל. ולכן תירצו דתקפה בדף סד לאו היינו שהחמיץ אלא קלקול בעלמא, דאם החמיץ ממש הוי מקח טעות, כי היה חומץ מלכתחילה. אבל תקיף דדף סד אין זה הקלקול ראוי לעמוד מתשרי ואין זה מקח טעות, ועליה יהיב זוזי. ולכן כנגד אחריות המוכר על תקפה בעינן שתהא ללוקח אחריות דזולא. אמנם ברש"י א"א לפרש כן כי רש"י פירש דתקפה היינו החמיצה, וא"כ הדרא קושיא לדוכתא. ואולי למד כהריטב"א דעד טבת לא שייך יוקרא וכנ"ל.

עכ"פ בתוס' מבואר דאם החמיץ ממש, הוי מקח טעות, ואילו בתקפה (בדף סד) נחשב שיש כאן קנייה עם אחריות של המוכר, ולכן הוי רבית לולא דהלוקח קיבל על עצמו זולא.

ועפ"ז יש המבארים דהא דמבואר בדף עג: דמעיקרא חלא חלא היינו דכל האיסור של רבית במקח הוא משום דהמוכר קיבל עליו אחריות והוי כהלואה אבל על הצד שהחמיץ הרי לא קנה חומץ והוי מקח טעות. ונמצא שאחריות לחומץ אינה נחשבת כהלואה כי על הצד שהחמיץ בכלל לא קנה אותו חומץ. ורק בדף סד דאיירי בקלקולים אחרים ולא הוי מקח טעות, נמצא שקנה אותו יין שהתקלקל בסוף והאחריות על המוכר וא"כ הוי כהלואה ברבית לולא שקיבל על עצמו זולא.

ולפי"ז ביאור תירוץ הגמ' בדף עג: אינו שקנה מיד יין אלא דקבלת אחריות על חומץ לאו קבלת אחריות היא, ולכן אינו דומה להלואה וממילא לא שייך בזה רבית.

וכן נראה מלשון החכמת אדם, שכתב (סי' קמא סע' יא) אע"ג דהמוכר מקבל עליו אחריות שאם יחמיץ יהיה ברשותו והוי רחוק מהפסד שהיין רגיל להחמיץ וא"כ הוי כרבית וכו' אפ"ה מותר דקים להו לרבנן שכל יין שסופו טוב גם תחילתו היה יין, וכל שמחמיץ בסופו גם מתחילת עשייתו היה חומץ והיה קלקולו בתוכו אלא שלא הורגש בעודו תירוש מחמת מתיקותו, ונמצא אם נתחמץ הרי המכירה בטל שזה קנה ממנו יין ולא חומץ. (והוסיף דמ"מ צריך הלוקח לקבל עליו אחריות של זולא, וזה ע"פ המבואר בדף סד, ולא חילק בין שתי הסוגיות, דבאמת צריך גם התירוץ בדף עג וגם שקיבל הלוקח על עצמו זולא).

והנה הטור (יו"ד סי' קעג) העתיק דין זה של הקדים מעות על היין, ע"מ שיתן לו בניסן (ולא בטבת). ודן בבית יוסף שאולי גרס הטור בניסן או שאפי' שהיתה גירסתו בטבת בא ללמד שלא דוקא בטבת דה"ה עד ניסן ניתן לראות אם היה חימוץ או דס"ל דלא משנה מתי סיכם לקבל, בכל אופן מותר, וכשיטת התוס' (בדף סד) ודלא כשיטת הריטב"א.

ובדרישה כתב דהטור נקט ניסן במקום טבת והדין תלוי אם פסק על יין סתם שיש לו או שפסק על חביות מסוימות. אם פסק על יין סתם, אפי' שכל האחריות על המוכר מותר כמו בפסוק פירות שמותר ביש לו. ואם היין החמיץ עד ניסן הוכח שהיה חומץ והרי לא קנה חומץ. אבל לאחר ניסן דיתכן שהיה יין בשעת המכירה ואח"כ נתקלקל אז בעינן שיקבל הלוקח על עצמו זולא כדי שלא יהא רבית. אבל אם קנה חבית ידועה הרי אם החמיץ הוי מקח טעות וצריך להחזיר דמיו ונמצא דהוי הלואה, ולכן צריך בכל אופן לקבל עליו זולא ובלא"ה אסור.

לפי הדרישה יוצא שאם קנה יין סתם ולקח בניסן, אפי' שכל האחריות על המוכר, לא הוי רבית. והש"ך והט"ז נקטו דלא כהדרישה אלא כתוס' דבכל אופן בעינן שיקבל הלוקח עליו זולא ושאר קלוקולים.

גם השו"ע (בסעיף יג) העתיק כלשון הטור ע"מ שיתן לו יין בניסן. וכתב בביאור הגר"א עתוס' שם ד"ה אי, ואין לחלק וכו'. ולכאורה כוונתו לבאר את דברי השו"ע ע"פ דברי התוס' (שלא כתב אבל בתוס' דאז היה משמע שתוס' חולקים, אלא עי' תוס', משמע שבא לבאר ע"פ התוס') שאין לחלק בין עד טבת ללפני טבת. והיינו דלמד הגר"א שהטור והשו"ע נקטו ניסן לאפוקי משיטת הריטב"א, ואין שום הבדל בין לפני טבת לבין אחרי טבת ולכן נקטו ניסן, ודלא כהדרישה שלמד שניסן כטבת ויש הבדל בין לפניו ללאחריו.